

The Relationship between Reliance and Attachment to God with Psychological Well-being and Academic Performance Among University Students

Shahrooz Nemati^{1*}, Emran Abbaspour², Elaheh Mahmoodi³

1. Professor of Educatinal Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran.
2. Assistant Professor, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.
3. Ph.D Student in Educatinal Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

DOI: 10.22034/NRR.2024.61041.1294

URI: https://nrr.tabrizu.ac.ir/article_17873.html

Corresponding Author:
Shahrooz Nemati

Email:
Sh.Nemati@Tabrizu.ac.ir

Received: 2024/01/01

Detected: 2024/01/24

Accepted: 2024/01/28

Available: 2024/03/10

Open Access

Keywords:

Reliance in God,
Attachment to God,
Psychological Well-being,
Academic Performance,
University Students

ABSTRACT

The research aimed to investigate the correlation between reliance and attachment to God with psychological well-being and academic achievement among students. The study utilized a descriptive correlational research design. The target population comprised students at Tabriz University in 2023-2024, with a sample of 200 students selected through simple random sampling. Data collection involved using the Zarei Matin Reliance in God scale, the Ghobari Bonab and Haddadi Attachment to God scale, the Ryff Psychological Well-being scale, and the Dortaj Academic Performance scale. Simultaneous regression analysis revealed that both attachment to God and reliance on God were significant positive predictors of students' psychological well-being. However, when it came to academic performance, reliance in God emerged as the sole predictive variable, while attachment to God did not show predictive value. It appears that attachment and reliance on God play crucial roles in psychological health and well-being, but in terms of academic performance, reliance on God is more influential, whereas attachment to God does not have a significant impact. Therefore, further research should explore other influential factors such as motivation levels, personality traits, and contextual elements.

فصلنامه دین پژوهی و کارآمدی

رابطه توکل و دل بستگی به خدا با بهزیستی روان شناختی و عملکردهای تحصیلی در بین دانشجویان

شهرزاد نعمتی*^۱ | عمران عباسپور^۲ | الهه محمودی^۳

۱. استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

۲. استادیار دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

۳. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

DOI: 10.22034/NRR.2024.61041.1294

URI: https://nrr.tabrizu.ac.ir/article_17873.html

چکیده

پژوهش حاضر باهدف مطالعه رابطه توکل و دل بستگی به خدا با بهزیستی روان شناختی و عملکردهای تحصیلی در بین دانشجویان انجام شد. طرح پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری شامل دانشجویان دانشگاه تبریز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بودند که تعداد ۲۰۰ نفر از آنان به صورت نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. از مقیاس های توکل بر خدای زارعی متین، دل بستگی به خدای غباری بناب و حدادی، بهزیستی روان شناختی ریف و همکاران و عملکردهای تحصیلی در تاج و همکاران برای جمع آوری داده ها استفاده شد. تحلیل رگرسیون هم زمان نشان داد که هم دل بستگی و هم توکل به خدا پیش بینی کننده های معنی دار مثبتی بر بهزیستی روان شناختی دانشجویان دارند. اما در زمینه عملکردهای تحصیلی فقط توکل به خدا تنها متغیر پیش بینی کننده عملکرد تحصیلی دانشجویان بود، و دل بستگی به خدا پیش بینی کننده نبود. به نظر می رسد متغیرهای دل بستگی و توکل بر خدا در حوزه سلامت و بهزیستی روان شناختی نقش مهمی را ایفا می کند، اما در ارتباط با عملکردهای تحصیلی با وجود نقش توکل بر خدا بر عملکرد تحصیلی، متغیر دل بستگی به خدا نقشی بر آن ندارد. در نتیجه سایر عوامل تأثیرگذار مثل سطوح انگیزشی، صفات شخصیتی و عوامل زمینه ای مورد بررسی قرار گیرند.

نویسنده مسئول:

شهرزاد نعمتی

ایمیل:

Sh.Nemati@Tabrizu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۲۰

دسترسی آزاد

کلیدواژه ها:

توکل بر خدا، دل بستگی به خدا، بهزیستی روان شناختی، عملکردهای تحصیلی، دانشجویان

۱- بیان مسأله

زندگی دانشگاهی می‌تواند برای دانشجویان چالش‌برانگیز باشد، آسیب‌پذیری‌هایی مانند مشکلات عاطفی، اضطراب، استرس، افسردگی و حتی فرسودگی شغلی بهزیستی روانی این گروه از افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد، در فرایند تحصیل عوامل متعددی که در بدتر شدن سلامت و بهزیستی روانی دانشجویان نقش دارند، شامل سبک زندگی کم‌تحركی، نارضایتی تحصیلی و اجتماعی، مشکلات سلامتی، قلدری، اختلالات روانی از قبل موجود، و مشکل در بیان احساسات است (روکیانتو و همکاران^۱، ۲۰۲۴).

در ارتباط با عوامل منجر به این چالش‌ها در حوزه دانشجویی متغیرهای روان‌شناختی و مذهبی^۲ در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است. از جمله این متغیرها بهزیستی روان‌شناختی^۳ (لیو، و همکاران^۴، ۲۰۱۹؛ تران و همکاران^۵، ۲۰۲۴)، عملکردهای تحصیلی^۶ (چادوری^۷، ۲۰۲۴؛ هارپز، وایزمن و یافه^۸، ۲۰۲۴)، دلبستگی به خدا^۹ (گیلبرتسون و همکاران^{۱۰}، ۲۰۲۲؛ هنلی^{۱۱}، ۲۰۲۴) و توکل بر خدا^{۱۲} (نیگبیرز و همکاران^{۱۳}، ۲۰۱۳؛ غباری بناب و سالم، ۲۰۱۴) است.

پژوهشگران بهزیستی روان‌شناختی را کامیابی ظرفیت زندگی و شادی (رایان و دسی^{۱۴}، ۲۰۰۸)، تجربیات شخصی افراد^{۱۵} (داینر و همکاران^{۱۶}، ۱۹۹۹)، یا در نتیجه دستیابی به اهداف (داینر، ۲۰۰۹)، و همچنین احساس لذت از شرکت در فعالیت‌های جذاب (چکولا^{۱۷}، ۱۹۷۴) تعریف کرده‌اند. در دیدگاه ریف این سازه به میزان احساس کنترل معنادار بر زندگی و فعالیت‌های فرد اشاره دارد (ریف^{۱۸}، ۱۹۸۹).

بهزیستی به‌عنوان ترکیبی از احساس خوب و عملکرد خوب تعریف شده است. آن تجربه عواطف مثبت مانند شادی و رضایت و همچنین رشد توانایی‌های بالقوه، داشتن مقداری کنترل بر زندگی، داشتن احساس هدف و تجربه روابط مثبت است. درحالی‌که احساس خوب به دیدگاه لذت‌گرایانه نزدیک‌تر است، عملکرد خوب نمایانگر جنبه خوشبختی بهزیستی است. بهزیستی ذهنی مترادف با سلامت روان مثبت نیز است (راجری و همکاران^{۱۹}).

-
1. Rukiyanto et al
 2. religious
 3. Psychological well-being
 4. Liu et al
 5. Tran et al
 6. Academic performance
 7. Chowdhury
 8. Harpaz, Vaizman & Yaffe
 9. Attachment to God
 10. Gilbertson et al
 11. Heinle
 12. Reliance on God
 13. Neighbors et al
 14. Ryan & Deci
 15. personal experience of individuals
 16. Diener & et al
 17. Chekola
 18. Ryff
 19. Ruggeri et al

۲۰۲۰؛ پیکو^۱، ۲۰۲۳). سازمان بهداشت جهانی^۲، بهزیستی را به عنوان حالتی از بهزیستی که در آن فرد به توانایی‌های خود پی می‌برد، می‌تواند با استرس‌های عادی زندگی کنار بیاید، و به طور مولد و ثمربخش کار کند و بتواند به جامعه خود کمک کند. تعریف می‌کند (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۰۴).

امروزه مشکلات بهزیستی روانی به طور فزاینده‌ای در بین دانشجویان دانشگاه، به ویژه دانشجویان کارشناسی‌ارشد که مستعد مشکلات روانی هستند، رایج شده است (یانگ^۳، ۲۰۱۰؛ رسلان و همکاران^۴، ۲۰۱۷). به نظر می‌رسد بهزیستی روان‌شناختی ضعیف یک مسئله بسیار مهم و حیاتی در میان دانشجویان به ویژه تحصیلات تکمیلی است که در حال تغییر محیط‌های آکادمیک از یک محیط ساختاریافته (برگزاری دوره^۵) به یک محیط بدون ساختار (تحقیق مستقل^۶) هستند. برای هر یک از این مراحل یا انتقال‌ها، دانشجویان باید با دگرگونی‌های فکری، اجتماعی و روان‌شناختی سروکار داشته باشند که مشکلات بهزیستی روان‌شناختی را با خود به همراه دارد (رسلان و همکاران، ۲۰۱۷). افزون بر این، ورود به دانشگاه نشانگر دوره گذار برای جوانان است. از طریق این انتقال، دانش‌آموزان با چالش‌های جدیدی مانند تصمیم‌گیری مستقل در مورد زندگی و تحصیل، تطبیق با نیازهای علمی، محیط آموزشی نامناسب، و تعامل با طیف متنوعی از افراد جدید مواجه می‌شوند. علاوه بر این، بسیاری از دانشجویان اغلب برای اولین بار باید خانه‌های خود را ترک می‌کنند و از شبکه‌های پشتیبانی خود فاصله می‌گیرند. این چالش‌ها می‌تواند بر سلامت روانی و بهزیستی روانی دانشجویان آموزش عالی تأثیر بگذارد (کلیری و همکاران^۷، ۲۰۱۱؛ هرناندز - ترانو و همکاران^۸، ۲۰۲۰).

عملکرد تحصیلی شامل پیشرفت تحصیلی، توانایی در برنامه‌ریزی، خودکارآمدپنداری، انگیزش، کاهش اضطراب، استفاده از اهداف سودمند و انجام فعالیت‌های مربوط به مطالعه است (درتاج، ۱۳۸۳).

از آنجاکه یادگیری و عملکردهای تحصیلی فرایندهای پیچیده‌ای هستند عوامل مختلفی در این زمینه از جمله مدل یادگیری خودتنظیمی یکپارچه^۹ مورد بررسی قرار گرفته است (بن الیاهو^{۱۰}، ۲۰۱۹). در پژوهشی عملکرد تحصیلی دانشجویان با استفاده از نتایج امتحانات شرکت‌کنندگان اندازه‌گیری شد. عوامل مختلف مرتبط با عملکرد تحصیلی آنان مورد بررسی شد. در این زمینه عوامل پیش‌دانشگاهی (سن، جنسیت، نژاد، ملیت، زبان، نوع مدرسه، و وضعیت اجتماعی - اقتصادی) تنها پیش‌بینی‌کننده‌های قابل توجه عملکرد تحصیلی بودند که ۱۱ درصد از تأثیر را در این امر دخیل بودند. نژاد و ملیت، زمانی که همه عوامل دیگر کنترل می‌شدند، تنها پیش‌بینی‌کننده عملکرد

-
1. Piko
 2. World Health Organization
 3. Yang
 4. Roslan et al
 5. course-taking
 6. independent research
 7. Cleary et al
 8. Hernández-Torrano et al
 9. integrated self-regulated learning model
 10. Ben-Eliyahu

تحصیلی بودند. پیامدهای این یافته‌ها پرسش‌های نگران‌کننده‌ای را در مورد فرهنگ نهادی در دانشگاه مطرح می‌کند (دلامینی^۱، ۲۰۱۶).

در سال‌های اخیر علاقه‌مندی مناسبی از پژوهش‌های دینی در حوزه آموزش عالی مشاهده می‌شود. مطالعات کمی قبل از سال ۲۰۰۰ میزان ارتباط مذهب و دین‌داری با عملکرد تحصیلی و/یا با تمایل به ماندن در مدرسه را بررسی کرده بودند. اوایل دهه ۲۰۰۰، با افزایش تعداد مطالعات متمرکز بر عملکرد کودکان با پیشینه‌های مختلف و وابستگی‌های مذهبی در مدارس و سایر مطالعات متمرکز بر دانشجویان دانشگاه، این موضوع را تغییر داد. مطالعات روی کودکان نشان می‌دهد که عمل مذهبی بودن فعال عمدتاً تأثیر مفیدی بر ماندن در مدرسه دارد، به‌ویژه اگر فرد از محله‌ای فقیرنشین باشد که در آن منابع مختلف در سطح محله در مقایسه با محله‌های دارای مزیت کمتر حضور دارند. برخی‌ها بر این باورند که هویت دینی و مشارکت بیشتر از زمان‌های قبل برای دانشجویان مهم شده است (تروکل و همکاران^۲، ۲۰۰۰؛ هوریتز^۳، ۲۰۲۲). علی‌رغم شواهد خوب از ارتباط مثبت بین دین‌داری و عملکرد مدرسه برای کودکان و نوجوانان، شواهد مبهمی وجود دارد که این تأثیر در دانشگاه نیز ادامه داشته باشد (لی و مورفی^۴، ۲۰۱۸). پژوهشی فراتحلیلی نشان می‌دهد که حضور در مدارس مذهبی و تعهد مذهبی شخصی با سطوح بالاتر پیشرفت تحصیلی برای دانش‌آموزان سیاه‌پوست و اسپانیایی‌تبار همراه بود (جینیز^۵، ۲۰۰۵). افزون بر این داشتن باورهای مذهبی و حضور در مراسم‌های عبادی با پیشرفت تحصیلی رابطه دارد (مونی^۶، ۲۰۱۰). رابطه بین دین‌داری و تحصیلات (هدی و نادلسون^۷، ۲۰۱۲)، شرایط اجتماعی و فرهنگی و دین (شرکت^۸، ۲۰۱۱)، و فراوانی افراد معتقد به دین یا تکامل موردتوجه بوده است (برومفیل، ۲۰۰۵؛ رایزلی و همکاران^۹، ۲۰۱۴).

اصطلاح دلبستگی^{۱۰} توسط بالبی مطرح شده. وی دلبستگی را تمایل انسان به ایجاد پیوند عاطفی صمیمی با افراد مهم تعریف می‌کند. نظریه دلبستگی در نوزادان بر پیوند دلبستگی نوزاد با مراقب تمرکز دارد. این نظریه مدت‌هاست که به دلیل تبیین تعاملات بین یک مراقب و یک کودک شناخته شده است. این تعاملات که سبک‌های دلبستگی نامیده می‌شوند، خود را به انتظارات رابطه‌ای معینی می‌رسانند که برای سایر روابط آینده وجود دارد (بالبی^{۱۱}، ۱۹۷۹؛ هولمس^{۱۲}، ۲۰۱۴).

-
1. Delamini
 2. Trockel et al
 3. Horwitz
 4. Li & Murphy
 5. Jeynes
 6. Mooney
 7. Heddy, Nadelson
 8. Sherkat
 9. Rissler & et al
 10. Attachment
 11. Bowlby
 12. Holmes

کرک پاتریک^۱ (۱۹۹۹) با پیروی از کارهای بالبی ارتباط انسان با خدا را نوعی پیوند دانست که با نظریه دل‌بستگی قابل تبیین است. وی یکی از محققان پیش‌گامی بود که نظریه دل‌بستگی را در رابطه یک مؤمن با خدا به کاربرد. در زمینه دل‌بستگی به خدا و رابطه سبک‌های دل‌بستگی به خدا با متغیرهای روان‌شناختی در روان‌شناسی مذهب وجود دارد. بین سبک‌های دل‌بستگی و متغیرهای مذهبی از قبیل باور مذهبی، تعهد و روابط نزدیک؛ تصویر ذهنی از خدا^۲؛ تجارب تغییرات قلبی^۳ رابطه پیدا کردند (کرک پاتریک و شویر^۴، ۱۹۹۰، ۱۹۹۲). وی بین رابطه یک مؤمن با خدا و چهار جنبه نظریه دل‌بستگی همخوانی موردنظر را توصیف می‌کند: خدا به‌عنوان پناهگاه ایمنی برای بازگشت در هنگام پریشانی عمل می‌کند، خدا به‌عنوان پایگاه امنی عمل می‌کند که مؤمن می‌تواند از آن در اکتشاف محیط سپیم باشد، مؤمنان حفظ نزدیکی به خدا را طلب می‌کنند، و جدایی و ازدست‌دادن خدا پاسخ‌های نامطلوبی ایجاد می‌کند (کرک پاتریک، ۱۹۹۲؛ کرک پاتریک، ۱۹۹۹).

برای درک اهمیت دل‌بستگی فرد به خدا، دو فرضیه مهم همخوانی یا مطابقت^۵ و فرضیه جبرانی^۶ وجود دارد. فرضیه همخوانی یا مطابقت سبکی از دل‌بستگی به خدا را توصیف می‌کند که منعکس‌کننده یا مطابق با دل‌بستگی فرد به والدین است (هال و همکاران^۷، ۲۰۰۹؛ مک دونالد و همکاران^۸، ۲۰۰۵). این بدان معناست که فردی که سبک دل‌بستگی ایمن را با والدین خود نشان می‌دهد، به روش ایمن نیز با خدا ارتباط برقرار می‌کند. برعکس، فردی که سبک دل‌بستگی نایمن را با والدین خود نشان می‌دهد، به شیوه‌ای نایمن نیز با خدا ارتباط برقرار می‌کند. فرضیه جبرانی سبک دل‌بستگی به خدا را توصیف می‌کند که وابستگی فرد به مراقبان خود را جبران می‌کند. به طور خاص، خدا به‌عنوان یک شکل دل‌بستگی جبرانی به تغییر یک سبک دل‌بستگی نایمن قبلی به سبک دل‌بستگی ایمن از طریق مواجهه با خدا در موقعیت‌های فعال‌کننده دل‌بستگی اشاره دارد. این تغییر در سبک دل‌بستگی از سبکی که قبلاً نایمن بود به سبک ایمن تر به‌عنوان جبران شناخته می‌شود. زیرا رابطه فرد با خدا کمبودهایی را که مراقبان قبلی باقی مانده‌اند پر می‌کند (کرک پاتریک، ۱۹۹۲). نظریه دل‌بستگی چارچوبی محکمی برای درک روابط بین فردی است (روات و کرک پاتریک^۹، ۲۰۰۲؛ غباری بناب و یوسفی نمین، ۲۰۱۰). در دل‌بستگی به خدا، انسان‌ها به خدا دل‌بستگی پیدا می‌کنند که به‌صورت الگوی همخوانی یا جبران‌کننده روابط دل‌بستگی با مراقبان اولیه اتفاق بیفتد (میلر^{۱۰}، ۲۰۲۴).

1. Kirkpatrick
2. God image
3. conversion experiences
4. Kirkpatrick & Shaver
5. correspondence hypothesis
6. compensatory hypothesis
7. Hall et al
8. McDonald et al
9. Rowatt & Kirkpatrick
10. Miller

دلبستگی به خدا با تاب‌آوری افراد در مواجهه با چالش‌های زندگی رابطه دارد. یعنی افرادی که در فرایند زندگی پیوند عاطفی محکمی با خدا دارند. حضور خدا را در برابر ناملايمات زندگی احساس می‌کنند و همین عامل آنان را در مقاله با فشارهای زندگی و مواردی مثل استرس‌ها محافظت می‌کند (نعمتی، مهدی‌پور مارالانی و غباری بناب، ۱۳۹۵). دلبستگی با خدا با بهزیستی روان‌شناختی رابطه دارد و می‌تواند بهزیستی روان‌شناختی را در افراد پیش‌بینی و ارتقای دهد (خرم‌روز و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین در پژوهش دیگری در ایران دلبستگی به خدا بهزیستی روان‌شناختی را پیش‌بینی می‌کرد و با سازگاری عاطفی، اجتماعی و آموزشی نوجوانان رابطه مثبت و معنی‌داری داشت (زارعی میرک‌آیاد و جعفری، ۱۴۰۱). دلبستگی به خدا با میزان هدفمندی زندگی در بین دانشجویان نیز ارتباط دارد (جلالی و ستایش، ۱۳۹۵). ویژگی‌های دین‌داری با رفتارهای سلامت‌محور نیز رابطه دارد (نیگبوز و همکاران^۱، ۲۰۱۳).

توکل بر خدا^۲ یکی از فضایل معنوی و مرحله اصلی عروج به سوی قرب الهی است که در قرآن کریم به کرات عمل به آن برای مؤمنان بسیار توصیه شده است. برای نمونه خداوند در سوره الشعراء و آیه ۲۱۷ به پیامبر گرامی می‌فرماید که *وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ* و بر خدای عزیز مهربان توکل کن و در سوره الأحزاب و در آیه سوم بیان می‌کند که *وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا* یعنی در کارها بر خدا توکل کن، و تنها خدا برای مدد و نگهداری کفایت است. همچنین در سوره الأنفال و در آیه دوم برای مؤمنان یادآوری می‌کند که *إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ*. یعنی مؤمنان همان کسانی‌اند که چون خدا یاد شود دل‌هایشان بترسد و چون آیات او بر آنان خوانده شود بر ایمانشان بیفزاید و بر پروردگار خود توکل می‌کنند. خداوند خود را قابل‌اعتماد می‌نامد و بر این اساس خود را در سراسر قرآن نشان می‌دهد (قرآن کریم). داستان‌هایی از قرآن نشان می‌دهد که خداوند برای پیامبران و مؤمنانی که بر او توکل می‌کردند و بر حمایت او تکیه می‌کردند کافی بود.

توکل بر خدا نیز یکی از راهبردهای پرکاربرد مقابله‌ای در میان مسلمانان در مواقع ناراحت‌کننده است. راهبردهای مذهبی و معنوی مختلفی وجود دارد که مسلمانان در مواقع پریشانی از آن‌ها استفاده می‌کنند. یکی از این راهکارهای مقابله، توکل بر خدا است که در قرآن و سنت بسیار توصیه شده است. توکل به خدا دارای مولفه‌های شناختی، عاطفی، رفتاری و رابطه‌ای است. در زمینه شناختی، افراد خدا را به‌عنوان اولین علت وقایع روزمره درک می‌کنند. از وجود الهی در سطح عاطفی، افراد به آمادگی و تمایل به توکل بر خدا دست می‌یابند و او را برای مراقبت از خود کافی می‌یابند. مؤلفه رفتاری آن که به راحتی قابل مشاهده است به معنای اجرای نقشه

1. Neighbors & et al
2. Reliance on God

افراد از طریق عمل مباح و حلال است. در سطح رابطه، تقرب به خدا و اعتقاد به در دسترس بودن و حمایت او بسیار مهم تلقی می‌شود (غباری بناب و حدادی کوهسار، ۲۰۱۱).

در پژوهشی علی‌رغم این‌که رابطه معنی‌داری بین عزت‌نفس با توکل با خدا بود. اما رابطه معنی‌داری بین توکل با خدا و پیشرفت تحصیلی مشاهده نشد (بخشایش، ۱۳۹۰). افزون بر این، در پژوهشی نشان داده شد که بین توکل بر خدا و کیفیت زندگی و امید به زندگی رابطه معنی‌داری وجود دارد (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳). علاوه بر این، توکل بر خدا با سلامت روانی رابطه دارد (مرزبند و همکاران، ۱۳۹۴).

در نیم‌قرن گذشته، اندازه‌گیری‌های سازه‌های دینی موضوع توجه علمی بسیاری بوده است. ملاحظات بین فرهنگی ایجاب می‌کند که ادعاهای تجربی در مورد ارزیابی‌های مربوط به دین توسط داده‌های محلی تأیید شوند. در حالی که دین به طور معمول بر حسب معنویت و دین‌داری تلقی می‌شود، مطالعات تجربی اخیر نشان‌دهنده تغییر در تفسیر این ابعاد و درک آن به صورت پراکنده و آرام‌تر است (بارینگ و همکاران، ۲۰۱۸). در این راستا، اندازه‌گیری سازه‌های دینی در ارتباط با عملکردهای تحصیلی که یافته‌های متناقضی در ایران برای آن وجود دارد (برای نمونه، بخشایش، ۱۳۹۰) و نیز مسائل روانی از جمله بهزیستی روان‌شناختی را در حوزه آموزش عالی و بر روی دانشجویان به‌عنوان خلأی یا شکاف پژوهشی برای رسیدن به فعالیت‌های شواهد محور مورد توجه قرار داده است. در فعالیت‌های شواهد - محور بر ادغام فعالیت‌های بالینی با داده‌های علمی به همراه ارزش‌های مراجعان تأکید می‌شود تا یک مداخله یا تصمیم‌گیری از کیفیت بیشتری برخوردار باشد (باسویل و شوآرتزمن، ۲۰۲۴). افزون بر این، درک عواملی که بر موفقیت تحصیلی و بهزیستی دانشجویان تأثیر می‌گذارند می‌تواند به‌عنوان پایه‌ای برای تدوین مداخلات و سیاست‌هایی باشد که می‌تواند به آنان کمک کند تا بهتر با چالش‌ها کنار بیایند و از مسیر تحصیلی خود لذت ببرند.

از آنجایی که توکل به خدا یکی از راهبردهای مقابله معنوی در معنویت اسلامی است، انتظار داریم بین میزان توکل افراد به خدا و بهزیستی روان‌شناختی و نیز عملکرد تحصیلی شواهد پژوهشی بیشتری برای دستیابی به آرمان‌های فعالیت‌های شواهد - محور و نیز برای تصمیم‌گیری‌های مهم آموزشی و مداخله‌ای داشته باشیم. در زمینه دلبستگی به خدا نیز از آنجایی که بسیاری از مؤمنان در مواقع رنج و ناراحتی بر ایمان خود تکیه می‌کنند، نظریه دلبستگی چارچوب ارزشمندی برای درک مسیرهایی که مردم از طریق آن با خدا ارتباط برقرار می‌کنند ارائه می‌دهد. پیامدهای درک مسیرهایی که از طریق آنها شخص با خدا ارتباط برقرار می‌کند برای درک تلاقی روان‌شناسی و الهیات در عمل روان‌درمانی، شکل‌گیری معنوی و بهزیستی روانی مهم است. به لحاظ اهمیت نظری یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند به بسط و تعدیل دیدگاه نظری و تجربی متغیرهای مورد نظر به ویژه در بافت

فرهنگی ایران زمین کمک کند و به لحاظ اهمیت تجربی یافته‌های حاصل می‌تواند راهنمای عملی فراروی متخصصان و مسئولین، در حوزه آموزش عالی و دین باشد. در راستای عمل به این اهداف، پژوهش حاضر رابطه بین توکل و دل‌بستگی با خدا با بهزیستی روان‌شناختی و عملکردهای تحصیلی را در بین دانشجویان مورد بررسی قرار داده است.

۲. روش تحقیق

در پژوهش حاضر جهت بررسی رابطه بین متغیرهای توکل و دل‌بستگی به خدا با بهزیستی روان‌شناختی و عملکردهای تحصیلی در بین دانشجویان در سال ۱۴۰۲ از روش پژوهشی توصیفی - همبستگی استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان دختر و پسر دانشگاه تبریز در سال تحصیلی ۱۴۰۲ - ۱۴۰۳ بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده تعداد ۲۰۰ نفر از میان آنان انتخاب شدند و داوطلبانه به پرسش‌نامه‌ها پاسخ دادند که در نهایت با غربالگری پرسش‌نامه‌های بی‌اعتبار (به دلیل عدم پاسخگویی به برخی از سؤالات از جانب افراد)، تعداد ۲۰۰ پاسخ‌نامه به‌عنوان نمونه پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ مورد تحلیل قرار گرفتند.

۳. ابزارهای پژوهش

۳-۱. مقیاس توکل بر خدا زارعی متین

به‌منظور اندازه‌گیری توکل بر خدا، از پرسش‌نامه توکل بر خدا زارعی متین (۱۳۸۲) استفاده شد. این مقیاس دارای ۶۸ گویه است که ۷ مؤلفه اعتقاد به ربوبیت خدا، فطری بودن توکل، توحید افعالی، احساس بی‌نیازی و بلندطبعی، آرامش و نشاط، شرح صدر و صبر، و شجاعت و قاطعیت را مورد سنجش قرار می‌دهد. برای نمره‌گذاری این مقیاس از مقیاس طیف لیکرت شامل کاملاً موافقم، موافقم، مخالفم و کاملاً مخالفم استفاده شده است. میزان پایایی این پرسش‌نامه در مطالعه زارعی متین (۱۳۸۲) آلفای کرونباخ ۰.۸۴ گزارش شده است. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پایایی ۰/۸۶ بدست آمد.

۳-۲. دل‌بستگی به خدا غباری بناب و حدادی

پرسش‌نامه دل‌بستگی معنوی مسلمانان یا پرسش‌نامه دل‌بستگی به خدا توسط غباری و حدادی کوهسار (۱۳۹۰) باهدف سنجش دل‌بستگی مسلمانان به خدا توسعه داده شده است. این پرسش‌نامه از ۳۷ سؤال تشکیل شده است و بر اساس طیف هفت‌گزینه‌ای لیکرت با سؤالاتی مانند (با جستجوی فعالانه حضور خداوند در زندگی‌ام، یاری خداوند را در شرایط سخت زندگی‌ام دریافت نموده‌ام). به سنجش دل‌بستگی به خدا می‌پردازد. ۴ عامل فرعی در

این پرسش‌نامه وجود دارد که در زیر دو عامل اساسی (برداشت درونی از خود و برداشت درونی از خدا) خلاصه می‌شوند. در پژوهش غباری بناب و حدادی کوهسار (۱۳۹۰) روایی محتوایی و صوری و ملاکی این پرسش‌نامه مناسب ارزیابی شده است. همچنین ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده پایایی آن در پژوهش غباری بناب و حدادی کوهسار (۱۳۹۰) بالای ۰/۷ برآورده است. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پایایی مقیاس مورد نظر ۰/۷۳ بدست آمد.

۳-۳. بهزیستی روان‌شناختی ریف

به‌منظور ارزیابی بهزیستی روان‌شناختی نمونه آماری از پرسش‌نامه ریف (۱۹۸۹) استفاده شده است. مقیاس اصلی بهزیستی روان‌شناختی ریف از ۱۲۰ سؤال و ۶ عامل استقلال، تسلط بر محیط، رشد شخصی، ارتباط مثبت با دیگران، هدفمندی در زندگی و پذیرش خود تشکیل شده است که نسخه‌های کوتاه‌تر ۱۸ سؤالی آن هم در پژوهش‌های گوناگون استفاده می‌شود. فرم ۱۸ سؤالی مقیاس بهزیستی روان‌شناختی ریف ۱۸ سؤال و ۶ عامل را شامل می‌شود که به‌صورت لیکرت ۶ گزینه‌ای از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم پاسخ‌دهی و نمره‌گذاری می‌شوند. در ایران نیز ضریب آلفای کرونباخ را برای کل مقیاس و ۶ عامل استقلال، تسلط بر محیط، رشد شخصی، ارتباط مثبت با دیگران، هدفمندی در زندگی و پذیرش خود به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۷۴، ۰/۷۸، ۰/۸۰، ۰/۶۴، ۰/۶۷ و ۰/۵۹ بیان می‌کنند. در پژوهش نقوی (۱۴۰۱) نیز ضریب آلفای کرونباخ این پرسش‌نامه برای کل مقیاس ۸۲/۰ مناسب برآورد شده است. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پایایی مقیاس مورد نظر ۰/۸۰ بدست آمد.

۳-۴. پرسش‌نامه عملکرد تحصیلی در تاج

به‌منظور اندازه‌گیری عملکرد تحصیلی، از پرسش‌نامه عملکرد تحصیلی در تاج (۱۳۸۳) استفاده شد. این مقیاس دارای ۴۸ گویه است که ۵ مؤلفه خودکارآمدپنداری، تأثیرات هیجانی، برنامه‌ریزی، فقدان کنترل پیامد و انگیزش را مورد سنجش قرار می‌دهد. برای نمره‌گذاری این مقیاس از مقیاس طیف لیکرت شامل کاملاً موافقم (۵)، موافقم (۴)، نظری ندارم (۳)، مخالفم (۲) و کاملاً مخالفم (۱) استفاده شده است. میزان پایایی این پرسش‌نامه در مطالعه در تاج (۱۳۸۳) آلفای کرونباخ ۰/۴۷ و در مطالعه کیوانی (۱۳۹۲) بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ محاسبه شده است. همچنین در مطالعه در تاج (۱۳۸۳) روایی محتوای این مقیاس مورد تأیید قرار گرفت. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پایایی مقیاس مورد نظر ۰/۸۲ بدست آمد.

۴. یافته‌های پژوهش

در مجموع ۲۰۰ نفر دانشجوی در این پژوهش شرکت داشتند که ۷۱٪ (۱۴۲ نفر) دانشجوی زن و ۲۹٪ (۵۸ نفر) دانشجوی مرد بودند. ۷۹/۵٪ (۱۵۹ نفر) از دانشجویان دامنه سنی ۱۸-۲۲ و ۲۰/۵٪ (۴۱ نفر) دامنه سنی ۲۳-۲۶ را داشتند. از بین این دانشجویان ۹۳٪ (۱۸۶ نفر) مقطع کارشناسی، ۴٪ (۸ نفر) مقطع کارشناسی ارشد و ۳٪ (۶ نفر) در مقطع دکتری تحصیل می‌کردند.

جدول ۱ شاخص‌های توصیفی و همبستگی متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد، بر اساس این یافته‌ها میانگین و انحراف معیار دل‌بستگی به خدا دانشجویان به ترتیب برابر با $M = 219/68$ ، $S = 58/19$ ، میانگین و انحراف معیار توکل به خدا دانشجویان به ترتیب برابر با $M = 220/68$ ، $S = 50/33$ ؛ میانگین و انحراف معیار بهزیستی روان‌شناختی به ترتیب برابر با $M = 78/65$ ، $S = 11/64$ است. یافته‌های دیگر جدول بیانگر آن است که بین دل‌بستگی به خدا و بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان ($r = 0/252$ ، $P \leq 0/01$) و توکل به خدا و بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان رابطه معنادار مثبت ($r = 0/556$ ، $P \leq 0/01$) وجود دارد.

جدول ۱: ماتریس همبستگی مرتبه صفر متغیرهای پژوهش

	متغیرها	میانگین	انحراف معیار	۱	۲	۳
۱	دل‌بستگی به خدا	۲۱۹/۶۸	۵۸/۱۹	۱		
۲	توکل به خدا	۲۲۰/۶۸	۵۰/۳۳	**۰/۲۸۶	۱	
۳	بهزیستی روان‌شناختی	۷۸/۶۵	۱۱/۶۴	**۰/۲۵۲	**۰/۵۵۶	۱

$P \leq 0/01$ **

باتوجه به یافته‌های جدول ۲ سطح معناداری تمامی داده در آزمون کالموگوف اسمیرونف بیشتر از ۰/۰۵ بوده است؛ از این رو می‌توان گفت توزیع داده‌های به‌دست‌آمده نرمال هستند. همچنین باتوجه به این که مقدار دوربین واتسون در دامنه ۱ تا ۲/۵ قرار گرفته؛ بنابراین مفروضه استقلال داده‌ها رعایت شده است و بالاخره شاخص **VIF** برابر با ۱/۱۵ و مقدار شاخص تحمل **Tolerance** برابر با ۰/۹۵ به دست آمد که نشان‌دهنده این است که همبستگی‌های بزرگ بین متغیرهای پیش‌بین وجود ندارد و چند هم خطی جدی مشهود نیست.

جدول ۲: مفروضات رگرسیون خطی چندگانه متغیرها

متغیرها	کالموگروف اسمیرونف	سطح معناداری	دوربین واتسون	VIF	Tolerance
دل‌بستگی به خدا	۰/۸۳۲	۰/۵۸۱	۱/۵۳	۱/۱۵	۰/۹۵۰
توکل به خدا	۰/۵۰۶	۰/۸۲۸		۱/۱۵	۰/۹۵۰
بهزیستی روان‌شناختی	۰/۶۱۷	۰/۷۴۳		۱/۱۵	۰/۹۵۰

$P \leq 0/01$ **

جدول ۳ نشان می‌دهد که متغیرهای توکل و دلبستگی به خدا قادر به تبیین ۴۶ درصد واریانس بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان هستند.

جدول ۳: آزمون معنی‌داری ضریب تعیین متغیرهای پیش‌بین

مدل	R	R ^۲	R ^۲ میزان شده	خطای استاندارد	F	P
۱	۰/۶۸۰	۰/۴۶۳	۰/۴۴۰	۸/۷۱	۲۰/۵۵	۰/۰۰۱**

**P ≤ 0/01

جدول ۴ نشان می‌دهد که ضریب استاندارد شده رگرسیون برای متغیر دلبستگی به خدا برابر $\beta = ۰/۱۵۲$ است که در سطح $P < ۰/۰۱$ معنادار است، یعنی با افزایش دلبستگی به خدا دانشجویان، بهزیستی روان‌شناختی آنها نیز بیشتر می‌شود و بر عکس، و متغیر دیگری که توانایی پیش‌بینی بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان را دارا است توکل به خدا است. نتایج نشان می‌دهد که ضریب استاندارد شده رگرسیون برای این متغیر برابر با $\beta = ۰/۴۵۲$ است که در سطح $P < ۰/۰۱$ معنادار است، یعنی با افزایش توکل به خدا، بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان نیز بیشتر می‌شود و بر عکس.

جدول ۴: ضرایب بتای متغیرهای دلبستگی و توکل به خدا در پیش‌بینی بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان

متغیر پیش‌بین	ضرایب استاندارد نشده	ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی‌داری
	b	بتا		
دلبستگی به خدا	۰/۰۳۰	۰/۱۵۲	۴/۵۵	۰/۰۰۱**
توکل به خدا	۱/۹۹	۰/۴۵۲	۷/۸۹	۰/۰۰۱**

**P ≤ 0/01

جدول ۵ شاخص‌های توصیفی و همبستگی متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد، بر اساس این یافته‌ها میانگین و انحراف معیار دلبستگی به خدا به ترتیب برابر با $M = ۲۱۹/۶۸$ ، $S = ۵۸/۱۹$ ، میانگین و انحراف معیار توکل به خدا به ترتیب برابر با $M = ۲۲۰/۶۸$ ، $S = ۵۰/۳۳$ ؛ میانگین و انحراف معیار عملکرد تحصیلی دانشجویان به ترتیب برابر با $M = ۱۰۲/۶۴$ ، $S = ۲۱/۴۵$ است. یافته‌های دیگر جدول بیانگر آن است که توکل به خدا و بهزیستی روان‌شناختی رابطه معنادار مثبت ($r = ۰/۳۰۲$ ، $P \leq ۰/۰۱$) وجود دارد؛ اما بین دلبستگی به خدا و عملکرد تحصیلی دانشجویان ($r = ۰/۰۱۲$ ، $P \geq ۰/۰۱$) همبستگی معنی‌داری وجود ندارد.

جدول ۵: ماتریس همبستگی مرتبه صفر متغیرهای پژوهش

	متغیرها	میانگین	انحراف معیار	۱	۲	۳
۱	دلبستگی به خدا	۲۱۹/۶۸	۵۸/۱۹	۱		
۲	توکل به خدا	۲۲۰/۶۸	۵۰/۳۳	۰/۲۸۶**	۱	
۳	عملکرد تحصیلی	۱۰۲/۶۴	۲۲/۴۵	۰/۰۱۲	**۰/۳۰۲	۱

**P ≤ 0/01

جدول ۶ نشان می‌دهد که متغیرهای توکل و دل‌بستگی به خدا قادر به تبیین ۱۱ درصد واریانس بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان هستند.

جدول ۶: آزمون معنی‌داری ضریب تعیین متغیرهای پیش‌بین

مدل	R	R ^۲	R ^۲ میزان شده	خطای استاندارد	F	P
۱	۰/۳۳۸	۰/۱۱۴	۰/۰۷۷	۲۰/۶۱	۳/۰۷۵	۰/۰۰۱**

**P ≤ 0/01

جدول ۷ نشان می‌دهد که متغیر توکل به خدا توانایی پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانشجویان را دارا هست. نتایج نشان می‌دهد که ضریب استاندارد شده رگرسیون برای این متغیر برابر با $\beta = ۰/۲۹۶$ است که در سطح $< ۰/۰۱$ معنادار است، یعنی با افزایش، توکل به خدا، عملکرد تحصیلی دانشجویان نیز بیشتر می‌شود و بر عکس. اما متغیر دل‌بستگی به خدا تأثیری روی عملکرد تحصیلی دانشجویان ندارد ($P \geq ۰/۰۱$).

جدول ۷: ضرایب بتای متغیرهای دل‌بستگی و توکل به خدا در پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانشجویان

متغیر پیش‌بین	ضرایب استاندارد نشده	ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی‌داری
b	خطای معیار	بتا		
دل‌بستگی به خدا	۰/۰۳۰	۰/۰۳۰	۰/۳۵۱	۰/۷۲۶
توکل به خدا	۱/۶۸	۰/۴۱۲	۴/۰۷	۰/۰۰۱**

**P ≤ 0/01

۵. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف مطالعه رابطه توکل و دل‌بستگی به خدا با بهزیستی روان‌شناختی و عملکردهای تحصیلی در بین دانشجویان انجام شد. تحلیل رگرسیون هم‌زمان نشان داد که هم دل‌بستگی و هم توکل به خدا پیش‌بینی‌کننده‌های معنی‌دار مثبتی بر بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان دارند. اما در زمینه عملکردهای تحصیلی فقط توکل به خدا تنها متغیر پیش‌بینی‌کننده عملکرد تحصیلی دانشجویان بود، و دل‌بستگی به خدا پیش‌بینی‌کننده نبود. به نظر می‌رسد متغیرهای دل‌بستگی و توکل بر خدا در حوزه سلامت و بهزیستی روان‌شناختی نقش مهمی را ایفا می‌کند، اما در ارتباط با عملکردهای تحصیلی با وجود نقش توکل بر خدا بر عملکرد تحصیلی، متغیر دل‌بستگی به خدا نقشی بر آن ندارد.

در تبیین یافته‌های حاضر و نقش دل‌بستگی به خدا در بهزیستی روان‌شناختی می‌توان بیان کرد که نظریه دل‌بستگی چارچوبی محکمی برای درک ابعاد مختلف باور دینی با دیدگاهی خاص در مورد رابطه درک شده فرد با خدا فراهم می‌کند، طوری که بیشتر جنبه‌های رفتارهای مذهبی (تا حد قابل توجهی مانند رابطه مراقب کودک) نشان‌دهنده تجلیات واقعی فرایندهای دل‌بستگی است (روات و کرک پاتریک، ۲۰۰۲؛ غباری بناب و یوسفی نمین،

۲۰۱۰). این نظریه، یک الگوی روان‌شناختی برای درک روابط، به طور گسترده برای پیامدهای آن برای رفتار انسان و سلامت روانی مورد پژوهش قرار گرفته است. این پارادایم به‌عنوان الگویی برای درک روان‌شناسی دین مورد توجه است. به نظر می‌رسد مزایای بین‌فردی در دلبستگی به خدا وجود دارد. انسان‌ها به خدا دلبستگی پیدا می‌کنند که به صورت الگوی همخوانی یا جبران‌کننده روابط دلبستگی با مراقبان اولیه است (میلر، ۲۰۲۴).

در زمینه بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان و رابطه دلبستگی به خدا با آن شواهد پژوهشی محکمی وجود دارد. برای نمونه، دلبستگی به خدا با تاب‌آوری افراد در مواجهه با چالش‌های زندگی رابطه دارد. یعنی افرادی که در فرایند زندگی پیوند عاطفی محکمی با خدا دارند. حضور خدا را در برابر ناملايمات زندگی احساس می‌کنند و همین عامل آنان را در مقاله با فشارهای زندگی و مواردی مثل استرس‌ها محافظت می‌کند (نعمتی، مهدی‌پور مارالانی و غباری بناب، ۱۳۹۵). دلبستگی با خدا با بهزیستی روان‌شناختی رابطه دارد و می‌تواند بهزیستی روان‌شناختی را در افراد پیش‌بینی و ارتقای دهد (خرم‌روز و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین در پژوهش دیگری در ایران دلبستگی به خدا بهزیستی روان‌شناختی را پیش‌بینی می‌کرد و با سازگاری عاطفی، اجتماعی و آموزشی نوجوانان رابطه مثبت و معنی‌داری داشت (زارعی میرک‌آباد و جعفری، ۱۴۰۱). دلبستگی به خدا با میزان هدفمندی زندگی در بین دانشجویان نیز ارتباط دارد (جلالی و ستایش، ۱۳۹۵). احتمال دارد همین هدفمندی در زندگی بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان را تحت تأثیر قرار دهد که یافته‌های موجود در پژوهش حاضر همین مورد را تأیید می‌کند. ویژگی‌های دین‌داری افراد را در برابر رفتارهای مخاطره‌آمیز و منفی سلامت از جمله مصرف الکل محافظت می‌کند. گنجانیدن ارزش‌های مذهبی یا معنوی در مداخلات دانشجویی ممکن است یک‌جهت امیدوارکننده برای پیگیری باشد (نیگبوزز و همکاران، ۲۰۱۳).

محتوای آموزه‌های دینی و فرهنگی نیز در تبیین یافته‌های حاضر می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. توکل بر خدا چنگ‌زدن بر قدرت فناپذیری است که می‌تواند افراد را در مواجهه با چالش‌های زندگی از جمله دشواری‌های تحصیلی محافظت کند. برای نمونه خداوند در سوره طلاق و آیات ۲ و ۳ تقوی را وسیله رهایی از مشکلات و زمینه رزق‌وروزی معرفی می‌کند و در ادامه می‌فرماید که هر کس بر خدا اعتماد کند و کار خویش را به وی واگذارد، خدا کفایت می‌کند و خداوند خلف وعده نمی‌کند و فرمان خویش را به سرانجام می‌رساند (قرآن کریم). به نظر می‌رسد این ادراک مثبت از خداوند و اعتماد و توکل بر خدا به دانشجویان این امکان را می‌دهد که با چالش‌های فراروی زندگی و تحصیلی به صورت مناسب کنار بیایند و عملکردهای تحصیلی و بهزیستی روان‌شناختی خوبی را تجربه کنند.

در زمینه رابطه توکل بر خدا و عملکردهای تحصیلی به نظر می‌رسد باورهای مذهبی تأثیرات خود را در این زمینه نیز ایفا می‌کند. اگرچه یافته‌های متناقضی نیز در این زمینه وجود دارد. برای نمونه، دانش‌آموزانی که به طور منظم در مراسم مذهبی در طول سال آخر دبیرستان شرکت می‌کردند، معدل بالاتری در دانشگاه نسبت به

دانش‌آموزانی که کمتر از یک‌بار در هفته شرکت می‌کردند، داشتند (لی و مورفی، ۲۰۱۸). داده‌های ملی طولی دانشجویان سال اول، با نمونه‌ای از نزدیک به ۳۹۲۴ دانشجو در ۲۸ کالج و دانشگاه منتخب در ایالات متحده، فرضیه‌های مربوط به مذهب، عملکرد تحصیلی و رضایت در کالج را آزمایش کرده است. دو معیار دین‌داری - حضور در مراسم مذهبی هر هفته یا بیشتر و مقیاس ۱ تا ۱۰ برای رعایت سنت‌ها و آداب‌ورسوم دینی - باعث افزایش ساعات گزارش دانشجویان برای کارهای تحصیلی و فعالیت‌های فوق‌برنامه می‌شود و همچنین ساعات گزارش دانشجویان را کاهش می‌دهد. رفتن به مهمانی‌ها حتی در زمان کنترل زمان صرف مهمانی، مطالعه و فعالیت‌های فوق‌برنامه، حضور منظم در مراسم مذهبی باعث افزایش پیشرفت تحصیلی می‌شود. در نهایت، دانشجویانی که به صورت هفتگی در مراسم مذهبی شرکت می‌کنند و کسانی که بیشتر به سنت‌های دینی خود پایبند هستند نیز از رضایت بیشتری در دانشگاه گزارش می‌دهند (مونی، ۲۰۱۰).

در ارتباط با رابطه دلبستگی به خدا و عملکردهای تحصیلی یافته‌های پژوهشی مطابق انتظاراتی که این سازه با متغیرهای سلامت روانی و بهزیستی روان‌شناختی وجود دارد. پیش نمی‌رود. یعنی دلبستگی به خدا با عملکردهای تحصیلی رابطه ندارد. مدل‌های معاصر یادگیری موفق دانشگاهی، مانند مدل یادگیری خودتنظیمی یکپارچه نشان می‌دهد که یادگیری تحصیلی یک پدیده پیچیده است که در آن «سیستم درون‌فردی» یادگیرنده - همه عوامل درونی دخیل در یادگیری - با سیستم‌های بیرونی (مانند عوامل خانوادگی و نهادی) در تعامل است تا از نتایج مثبت تحصیلی و غیر تحصیلی (به ترتیب، موفقیت و رضایت) حمایت کند. در این مدل، عوامل درون‌فردی شامل عوامل مرتبط با مطالعه مانند مدل یادگیری خودتنظیمی یکپارچه و انگیزه موفقیت همراه با ویژگی‌های عمومی مانند مهارت‌های شخصی و ژنتیک است (بن‌لیاهو، ۲۰۱۹). افزون بر این، بین تحصیلات و دین‌داری رابطه منفی و بین تحصیلات و پذیرش تکامل رابطه مثبت وجود دارد، اگرچه دین‌داری، به جای آموزش، دیدگاه‌های مربوط به تکامل را به بهترین شکل توضیح می‌دهد. مطالعات نشان می‌دهد که دین‌داری به‌طور کلی با سواد علمی پایین مرتبط است (هدی و نادلسون، ۲۰۱۲). در واقع، دین‌داری در ایالات متحده بیشتر از جنسیت، نژاد یا درآمد، سواد علمی را پیش‌بینی می‌کند (شرکت، ۲۰۱۱). تقریباً ۲۰ درصد از دانش‌آموزان دبیرستانی، ۵۲ درصد از فارغ‌التحصیلان دانشگاه و ۶۵ درصد از فارغ‌التحصیلان تحصیلات تکمیلی تکامل را می‌پذیرند (برومفیل، ۲۰۰۵؛ رایزler و همکاران، ۲۰۱۴).

اگر چه در دهه‌های اخیر مطالعات متعددی به طور مداوم رابطه مثبت بین دین‌داری و موفقیت تحصیلی را نشان می‌دهد. یعنی دانش‌آموزان و دانشجویان مذهبی نسبت به همسالان مذهبی کمتر نمرات بهتری کسب می‌کنند و تحصیلات بیشتری را به پایان می‌رسانند. اما بررسی عوامل زمینه‌ای دیگر در این زمینه نیز مهم است. یعنی باورهای دینی به‌تنهایی برای تأثیرگذاری بر رفتارهای تحصیلی و روان‌شناختی مثل بهزیستی روان‌شناختی کافی نیستند. در خودباورهای دینی هم مباحث کیفیت باور و اعتماد یا توکل و شرایط یقینی مطرح است. این احتمال

هست که دین تأثیری قدرتمند اما متفاوت داشته باشد. باین حال، در باورهای دینی برای نمونه نماز یا توکل بر خدا مجموعه خاصی از طرز فکرها و عادات وجود دارد که به افراد کمک می‌کند تا موفق شوند و موفقیت‌ها با پادشاه‌های بیرونی و درونی همراه هستند. افزون بر این، افراد مذهبی وقتی به دنبال توکل و نیز رضایت از خداوند هستند وظیفه‌شناس و همکار به بار می‌آیند. مطالعات نشان داده است که چگونه عاداتی مانند وظیفه‌شناسی و همکاری با موفقیت تحصیلی مرتبط هستند، اما این که چرا در برخی از پژوهش‌ها متغیرهای مذهبی مثل توکل بر خدا با عملکردهای تحصیلی رابطه ندارد (برای نمونه، بخشایش، ۱۳۹۰) و یا در پژوهش حاضر دل‌بستگی به خدا عملکرد تحصیلی را پیش‌بینی نمی‌کند. می‌توان سایر عوامل زمینه‌ای را مطرح کرد. برای نمونه، بی‌خدایی‌ها به جای اینکه به داشتن رفتار خوب، انگیزه رضایت خداوند را داشته باشند، به طور ذاتی انگیزه دارند تا دانش را دنبال کنند، انتقادی بیندیشند و برای تجربیات جدید باز باشند. این تمایلات همچنین با عملکرد تحصیلی بهتر مرتبط است (هوریتز، ۲۰۲۲).

از آنجاکه میزان خودباورهای دینی به لحاظ کیفیت اعتقادی، اعتماد یا توکل و شرایط یقینی در بین افراد متفاوت است. ارزیابی این شرایط به‌ویژه در سازه‌های توکل و دل‌بستگی به خدا از طریق مقیاس‌های لیکرتی که با روش همبستگی انجام گرفت. از محدودیت‌های پژوهش حاضر است. بررسی سایر عوامل زمینه‌ای تأثیرگذار بر بهزیستی روان‌شناختی و عملکردهای تحصیلی از قبیل بافت‌های اجتماعی و قومیتی، صفات شخصیتی، عوامل انگیزشی، و شیوه‌های آموزشی پیشنهاد می‌شود.

منابع

- بخشایش، ع. (۱۳۹۰). بررسی رابطه توکل بر خدا، عزت‌نفس و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان. فصلنامه روان‌شناسی و دین. ۴(۲)، ۷۹-۹۸.
- جلالی، م. و ستایش، س. (۱۳۹۵). رابطه بین سبک‌های دل‌بستگی به خدا با هدفمندی در زندگی دانشجویان. پنجمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی. ۱۰۲-۱۰۱.
- حسن‌زاده، ر. میریان، س. لزگی، ف. (۱۳۹۳). رابطه بین توکل به خدا، کیفیت زندگی و امید به زندگی در معلمان ناحیه یک ساری. اسلام و سلامت. ۱۱(۲)، ۱۵-۲۱.
- خرم‌روز، س. ملتفت، ق. و فیروزی، م. (۱۳۹۷). رابطه بین دل‌بستگی به خدا با بهزیستی روان‌شناختی و نقش واسطه‌ای احساس شرم و گناه. ارمغان دانش. ۲۳(۱)، ۱۱۲-۱۲۳.
- درتاج، ف. (۱۳۸۳). تأثیر شبیه‌سازی ذهنی فرایندی و فرآورده‌های بر بهبود عملکرد تحصیلی دانشجویان، ساخت و اعتباریابی آزمون عملکرد تحصیلی. رساله دکترای روان‌شناسی تربیتی. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- زارع میرک‌آباد، ا. و جعفری، ط. (۱۴۰۱). نقش واسطه‌ای بهزیستی روانی در رابطه میان دل‌بستگی به خدا و سازگاری عاطفی، اجتماعی و آموزشی نوجوانان دختر. فصلنامه خانواده و پژوهش. ۱۹(۳)، ۱۱۳-۱۲۸.

غباری بناب، ب، و حدادی کوهسار، ع.ا. (۱۳۹۰). دل‌بستگی به خدا در بافت فرهنگ اسلامی: پایه‌های نظری، ساخت و رواسازی ابزار اندازه‌گیری. *روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۱(۴)، ۷۳-۹۶.

قرآن مجید (۱۳۶۲) ترجمه و تفسیر، الهی قمشه ای، م. تهران: بنیاد نشر قرآن و امیرکبیر.

کیوانی، م. (۱۳۹۲). تأثیر راهبردهای سازماندهی - برنامه‌ریزی بر بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی تحصیلی، دانشگاه علامه طباطبائی.

متین زارعی، ح. کاویانی، م ک. (۱۳۸۲). شاخص‌های رفتاری توکل و تأثیر آن بر عوامل بازدارنده رفتاری تصمیم‌گیران مدیران. *مجله علمی "مدیریت فرهنگ سازمانی"*. ۱(۲).

مرزبند، ر. زکوی، ع. کارنامی، س. (۱۳۹۴). نقش توکل در سلامت روانی با تأکید بر آموزه‌های قرآنی. *دین و سلامت*. ۳(۱)، ۷۳-۸۲.

نعمتی، ش. مهدی‌پور مارالانی، ف. غباری بناب، ب. (۱۳۹۵). دل‌بستگی به خدا و تاب‌آوری در مادران دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و عادی. *فصلنامه افراد استثنایی*. ۶(۲۳)، ۲۶-۴۰.

نقوی، م. (۱۴۰۱). بررسی رابطه فعالیت بدنی با بهزیستی روان‌شناختی زنان در دوران پساکرونا. *دوفصلنامه فیزیولوژی حرکت و تندرستی*، ۲(۱) ، ۷۷-۸۸.

Baring, R., Sarmiento, P. J., Sibug, N., Lumanlan, P., Bonus, B., Samia, C., & Reysen, S. (2018). Filipino college students' attitudes towards religion: An analysis of the underlying factors. *Religions*, 9(3), 85.

Ben-Eliyahu, A. (2019). Academic emotional learning: A critical component of self-regulated learning in the emotional learning cycle. *Educational Psychologist*, 54(2), 84-105.

Bonab, B. G., & Koohsar, A. A. H. (2011). Reliance on God as a core construct of Islamic psychology. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 216-220.

Bonab, B. G., & Namini, A. S. Y. (2010). The relationship between attachment to God and reliance on God. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1098-1104.

Boswell, J. F., & Schwartzman, C. M. (2024). What are the pathways and barriers to implementing evidence-based practice and practice-based evidence in psychotherapy?

Bowlby, J. (1979). The bowlby-ainsworth attachment theory. *Behavioral and Brain Sciences*, 2(4), 637-638.

Brumfiel, G. (2005). Intelligent design: Who has designs on your students' minds? *Nature*, 434(7037), 1062-1066.

Chekola, M. G. (1974). *The concept of happiness*. University of Michigan.

Chowdhury, E. K. (2024). Examining the benefits and drawbacks of social media usage on academic performance: a study among university students in Bangladesh. *Journal of Research in Innovative Teaching & Learning*.

Cleary, M., Walter, G., & Jackson, D. (2011). "Not always smooth sailing": mental health issues associated with the transition from high school to college. *Issues in mental health nursing*, 32(4), 250-254.

Diener, E. Subjective well-being. In the science of well-being 2009. Springer. 11-58.

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological bulletin*, 125(2), 276.

Dlamini, S. (2016). The role of psychosocial factors in academic performance of first year psychology students at a Historically White University. *Unpublished Master's thesis, Rhodes University, Grahamstown*.

Ghobari- Bonab, B. G., & Salem, S. The Relationship between Attachment to God, Reliance on God, Hope, Patience, Solace and Mental Health of Students at Tehran University. In *International Conference of Modern Research in Humanities (Aug 2014)* (Vol. 10, p. 16).

Gilbertson, M. K., Brady, S. T., Logel, C., & Schnitker, S. A. (2022). Closeness to God, spiritual struggles, and wellbeing in the first year of college. *Frontiers in psychology*, 13, 742265.

- Hall, T. W., Fujikawa, A., Halcrow, S. R., Hill, P. C., & Delaney, H. (2009). Attachment to God and implicit spirituality: Clarifying correspondence and compensation models. *Journal of psychology and theology*, 37(4), 227-244.
- Harpaz, G., Vaizman, T., & Yaffe, Y. (2024). University students' academic grit and academic achievements predicted by subjective well-being, coping resources, and self-cultivation characteristics. *Higher Education Quarterly*, 78(1), 192-211.
- Heddy, B. C., & Nadelson, L. S. (2012). A global perspective of the variables associated with acceptance of evolution. *Evolution: Education and Outreach*, 5, 412-418.
- Heinle, A. (2024). *Nature and Perspective on God: The Differential Impact of Long Versus Short Adventure Programming for College Students* (Doctoral dissertation, George Fox University).
- Hernández-Torrano, D., Ibrayeva, L., Sparks, J., Lim, N., Clementi, A., Almukhambetova, A., ... & Muratkyzy, A. (2020). Mental health and well-being of university students: A bibliometric mapping of the literature. *Frontiers in psychology*, 11, 540000.
- Holmes, J. (2014). *John Bowlby and attachment theory*. Routledge.
- Horwitz, I. M. (2022). *God, grades, and graduation: Religion's surprising impact on academic success*. Oxford University Press.
- Jeynes, W. H. (2005). The relationship between urban students attending religious revival services and academic and social outcomes. *Education and urban society*, 38(1), 3-20.
- Kirkpatrick, L. A. (1992). An attachment-theory approach psychology of religion. *The international journal for the psychology of religion*, 2(1), 3-28.
- Kirkpatrick, L. A. (1999). Attachment and religious representations and behavior. In *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp.803-822). New York: Guilford Press.
- Kirkpatrick, L. A., & Shaver, P. R. (1990). Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs, and conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29 (3), 315- 334.
- Kirkpatrick, L. A., & Shaver, P. R. (1992). An attachment-theoretical approach to romantic love and religious belief. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18 (3), 266-275.
- Li, N., & Murphy, W. H. (2018). Religious affiliation, religiosity, and academic performance of university students: Campus life implications for US universities. *Religion & Education*, 45(1), 1-22.
- Liu, X., Ping, S., & Gao, W. (2019). Changes in undergraduate students' psychological well-being as they experience university life. *International journal of environmental research and public health*, 16(16), 2864.
- McDonald, A., Beck, R., Allison, S., & Norsworthy, L. (2005). Attachment to God and parents: Testing the correspondence vs. compensation hypotheses. *Journal of Psychology & Christianity*, 24(1).
- Miller, J. (2024). *Pursuit of God: Changes in Attachment Style to God and Their Mental Health and Interpersonal Implications Among Evangelical Christians* (Doctoral dissertation, Azusa Pacific University).
- Mooney, M. (2010). Religion, college grades, and satisfaction among students at elite colleges and universities. *Sociology of Religion*, 71(2), 197-215.
- Neighbors, C., Brown, G. A., DiBello, A. M., Rodriguez, L. M., & Foster, D. W. (2013). Reliance on God, prayer, and religion reduces influence of perceived norms on drinking. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 74(3), 361-368.
- Neighbors, C., Brown, G. A., DiBello, A. M., Rodriguez, L. M., & Foster, D. W. (2013). Reliance on God, prayer, and religion reduces influence of perceived norms on drinking. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 74(3), 361-368.
- Piko, B. F. (2023). Adolescent life satisfaction: Association with psychological, school-related, religious and socially supportive factors. *Children*, 10(7), 1176.
- Rissler, L. J., Duncan, S. I., & Caruso, N. M. (2014). The relative importance of religion and education on university students' views of evolution in the Deep South and state science standards across the United States. *Evolution: Education and Outreach*, 7, 1-17.
- Roslan, S., Ahmad, N., Nabilla, N., & Ghiami, Z. (2017). Psychological well-being among postgraduate students. *Acta Medica Bulgarica*, 44(1), 35-41.
- Rowatt, W., & Kirkpatrick, L. A. (2002). Two dimensions of attachment to God and their relation to affect, religiosity, and personality constructs. *Journal for the scientific study of religion*, 41(4), 637-651.

- Ruggeri, K., Garcia-Garzon, E., Maguire, Á., Matz, S., & Huppert, F. A. (2020). Well-being is more than happiness and life satisfaction: a multidimensional analysis of 21 countries. *Health and quality of life outcomes*, 18, 1-16.
- Rukiyanto, B. A., Christiani, T. K., & Almirzanah, S. A. (2024). Religious education to develop respect for plurality in Indonesia. *Journal of Beliefs & Values*, 1-16.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2008). Self-determination theory and the role of basic psychological needs in personality and the organization of behavior. *Handbook of personality: Theory and research*, 3: 654-78.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology*, 57(6), 1069.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology*, 57(6), 1069.
- Sherkat, D. E. (2011). Religion and Scientific Literacy in the United States. *Social Science Quarterly*, 92(5), 1134-1150.
- Tran, M. A. Q., Khoury, B., Chau, N. N. T., Van Pham, M., Dang, A. T. N., Ngo, T. V., ... & Le Dao, A. K. (2024). The role of self-compassion on psychological well-being and life satisfaction of Vietnamese undergraduate students during the COVID-19 pandemic: Hope as a mediator. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 42(1), 35-53.
- Trockel, M. T., Barnes, M. D., & Egget, D. L. (2000). Health-related variables and academic performance among first-year college students: Implications for sleep and other behaviors. *Journal of American college health*, 49(3), 125-131.
- World Health Organization. (2004). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice: Summary report*. World Health Organization.
- Yang, Y. T. T. (2010). *Stress, coping, and psychological well-being: Comparison among American and Asian international graduate students from Taiwan, China, and South Korea* (Doctoral dissertation, University of Kansas).